

Kloosterkerk

Psalm 97 en Efeziërs 5,8b-14 – cantate 'Dem Gerechten muß das Licht' (BWV 195)

25 september 2022 – ds. Rienk Lanooy

U kunt deze dienst alsnog bekijken en beluisteren via <https://youtu.be/HIMmHhcdD5Y>

Gebed om ontferming

O God	Er is zoveel	Er is zoveel
er is zoveel	wat ons bezighoudt:	gaande
wat onze aandacht opeist	we zijn onzeker	in deze wereld
dat we soms	over onszelf	dat we er moedeloos
niet meer zien	verdragen de ander slecht	van kunnen worden:
waar het in ons leven	en raken	angstige jongens en meisjes
om gaat.	in onszelf gekeerd	op weg naar het front
Dan is ons bestaan	verwijderd	een omgeslagen boot
vooral reageren	van elkaar.	met vluchtelingen
op wat ons overkomt	Hoe moeilijk	een aarde
en raken we verwijderd	is het dan	die piept en kraakt
van de kern:	een weg terug te vinden	onder onze zucht naar meer.
dat we kinderen zijn	lief te hebben	O God,
van het licht	lief te hebben	wie zal er recht doen
ook als de donkere kanten	licht te zaaien	aan al die kwetsbare mensen
het voor het zeggen	op de donkere wegen	als U het niet bent
lijken te hebben.	die we gaan	als wij het niet zijn?
Wees Gij	Wees Gij	Wees Gij
ons licht en ons leven	ons licht en ons leven	ons licht en ons leven
daarom bidden wij U:	daarom bidden wij U:	en daarom bidden wij U:
<i>Heer, ontferm U...</i>	<i>Heer, ontferm U...</i>	<i>Heer, ontferm U...</i>

Bij de lezingen

Vandaag vieren we de diamanten bruiloft tussen Kloosterkerk en de cantates van Bach die hier, na eerst een aantal jaren in de Nieuwe Kerk te hebben geklonken, voorgoed hun thuis vonden. Bij een zestigjarige bruiloft hoort feestmuziek, want het 'echtpaar' Kloosterkerk Bachcantate is nog zeer kwiek. Vandaar dat vandaag een lichte, feestelijke huwelijkscantate klinkt. Voor wie destijds werd geschreven, weten we niet, maar de nadruk op recht en gerechtigheid hebben geleid tot speculaties dat het om een jurist gaat die in het huwelijk trad. Die nadruk komen we in de titel al tegen: 'Den Gerechten muß das Licht immer wieder aufgehen'. Deze beginwoorden van de cantate vormen de slotwoorden van Psalm 97 waarin het gaat over de Eeuwige die troont op gerechtigheid. Licht en recht komen we ook tegen in de lezing uit de Efezebrief, de tweede lezing.

Preek

We spreken 1962.

In januari van dat jaar doet een onbekend bandje auditie bij een platenmaatschappij om vervolgens afgewezen te worden. In oktober zal het toch z'n eerste single, *Love Me Do*, uitbrengen. Het zijn The Beatles. In de zomer van dat jaar heeft dan ook de eerste uitvoering van Benjamin Britten's *War Requiem* geklonken. En Bob Dylan zingt, ook dat jaar, voor het eerst zijn protestlied *Blowin' in the Wind* in een zaaltje in New York. Maar 1962 is ook het jaar dat Nelson Mandela wordt gearresteerd, Algerije na een bloedige oorlog onafhankelijk wordt, de VS in de Stille Oceaan een waterstofbom testen en de Cubacrisis de wereld in zijn greep houdt. En te midden van het werelds gewoel klinkt in datzelfde jaar op 21 oktober hier in de Nieuwe Kerk cantate 'Wachet auf, ruft uns die Stimme'.

Het is de eerste keer dat er in Den Haag een dienst met cantate gehouden wordt. In Amsterdam zijn ze er tien jaar eerder mee begonnen. Dat wordt vandaag gevierd in de Westerkerk. Wij vieren hier zestig jaren cantates in Den Haag. Er is veel veranderd in de jaren die verstreken zijn, maar sommige dingen zijn gebleven, zoals het doel waarmee ds. Boerlijst en Gerard Akkerhuis de cantatediensten hier in deze stad opzetten: de kerk nieuw leven inblazen en mensen verwelkomen die wel houden van muziek, maar die – ik citeer – 'niet houden van gezwam of van redevoeringen'. U hoort wel: de lat ligt nog immer hoog, niet alleen voor de musici.

Wat ook gebleven is, is de context waarin de cantates klinken: een wereld waarin de machten zich breed maken en allerlei mensen die zich god wanen, de scepter zwaaien ten koste van anderen. Dat is niet alleen iets van de laatste zestig jaar. De dichter van de Psalm die zojuist klonk weet daar ook van: van de machthebbers die denken te kunnen beschikken over leven en dood, die landsgrenzen naar eigen goeddunken verleggen – 'slechtdunken', heet dat natuurlijk met een niet bestand woord – , de politieke charlatans die maar één doel hebben: onrust zaaien, misbruik maken van mensen in kwetsbare positie, van leiders die zich vooral bekommeren om de procedures en de regels, van mensen die vast zijn gelopen in allerlei processen waarop ze geen enkele invloed hebben en die zich daarom terugtrekken in eigen kring en zich daar vooral voeden met hun eigen gelijk.

De dichter van de Psalm had ook zo kunnen beginnen, zoals deze preek: de context schilderen waarin hij zijn lied schrijft, maar hij (of zij, we weten het niet, de Psalm kent sowieso geen aanhef), doet dat niet. Hij begint zijn lied met een ferme stellingname: *De Eeuwige is koning*, zingt hij uit. Zoals de cantate straks als een vreugdevolle klarenstoot met het openingskoor begint, zo zet de dichter in met zijn diepste overtuiging: *De Eeuwige is koning*. *God is Hij alleen*, herdicht Oosterhuis die openingszin van deze psalm en hij laat hem nog twee keer langskomen. *God is Hij alleen*.

Maar waaruit blijkt dat? De dichter schildert deze God immers in typisch antieke beelden die spreken van zijn grootsheid: wolken, vuur, bliksem, een bevende aarde, smeltende bergen. Maar doet hij daarmee niet precies wat hij anderen verwijt? Roept hij niet even hard als zij: 'Kijk eens, onze god is de beste'? Kijk maar, wat hij allemaal kan, het is allemaal even bovennatuurlijk als spectaculair. En daar zijn mensen gevoelig voor, voor alles wat sneller, hoger, sterker is. Onze god is de beste, ons systeem is het beste, onze levensvisie is de beste. Overschreeuwt de dichter hier zichzelf niet, met zijn nogal ronkende beeldspraak? Of zit het anders?

Het komt er op aan – als altijd – zijn woorden goed te verstaan: het gaat namelijk om iets anders dan over brute macht. Het gaat hier over ethiek. Niet om: wie is de sterkste, maar om: wie doet het goede? Telkens weeft de dichter dat er ragfijn doorheen: God is gehuld in vuur en wolken, jazeker, maar zijn troon staat op recht en gerechtigheid. De hemel is vergeven van vuur en bliksem, jazeker, maar zij vertelt van zijn gerechtigheid.

En precies daarom gaat het. Om het doen van de gerechtigheid. Daaraan herken je de Eeuwige, zingt de dichter van de psalm. En al het andere, wat niet recht is, kun je hem niet aanrekenen. Daar komen de goden in beeld, dat zijn de dingen waarvoor mensen op de knieën gaan. Altijd weer blazen zij hun partijtje mee. Bij hen gaat het niet om 'wie doet het goede', maar om 'wie is de sterkste'. Zij zijn van het geweld tegen vrouwen in Iran, maar niet alleen daar. Zij zijn van de ongelijkheid wereldwijd, maar ook in deze stad, zij zijn van de honger als wapen, het stembiljet als leugen – al die afgoden, het heeft met deze God niets van doen. De patriarch van Moskou, Kyrill, gaf afgelopen week de jongens die nu onder de wapenen worden geroepen vanuit zijn

veilige onderkomen mee om niet bang te zijn voor de dood. 'Ga dapper je militaire plicht vervullen', zei hij. 'En onthoud dat als je je leven geeft voor je land, je bij God zult zijn in zijn koninkrijk, en glorie en eeuwig leven je wachten'. Ik dacht aan de dichter van de Psalm en aan de afgoden waarvoor de wereld knielt en die hij loos noemt, lege hulzen, vroom gepraat. Ze hebben zoveel macht als we aan hen geven. Maar met recht en gerechtigheid hebben ze weinig van doen, want dat is het keurmerk waaraan je de Eeuwige herkent: dat er recht geschiedt.

En daarmee zet de dichter in, voluit, zonder compromissen. Het doet denken aan woorden van Karl Barth, de grote theoloog uit de vorige eeuw. Aan de vooravond van zijn dood in 1968 heeft hij zijn vriend Eduard Thurneysen aan de telefoon, die er enigszins doorheen zit. 'Ja', zegt Karl tegen Eduard, 'de wereld is duister... en toch: daar maar niet de oren naar laten hangen. Nooit! Want er wordt geregeerd, niet alleen in Moskou, Washington of Peking, maar hier op aarde, maar wel van bovenaf'.

Er wordt geregeerd, *Es wird regiert*. Dat is de inzet van de dichter van de Psalm. En hij zegt het misschien het eerst tegen zichzelf, omdat het soms zo lastig te geloven is, te midden van alles wat het tegenspreekt. *Es wird regiert*. Want waaraan merk je dat? Waaraan merkt de vader dat, die zijn kind de oorlog in stuurt, de moeder die haar kind ziek ziet zijn en er zo bitter weinig aan kan doen. Waaraan merkt de mens dat, die zo weinig heeft: weinig eten, weinig rust, weinig hoop, weinig vertrouwen?

Waaraan merkt een mens iets van die God van het recht die werkelijk *God is Hij alleen?*

Oosterhuis hertaalt de psalm:

Al wie onrecht haat
is door Hem gekend
Hij bewaart je hart.

Tot jouw hart zegt Hij:
als jij recht betracht
wordt de aarde nieuw

als jij liefde doet
wordt het licht gezaaid.
Vrees niet, Ik met jou.

God is Hij alleen, als er geen andere goden meer gediend worden. Als er woorden klinken die verlichten en niet verduisteren. De dichter spreekt ze uit aan het einde van zijn lied. *Licht is uitgezaaid voor de rechtvaardige, vreugde voor de oprechten van hart*. Ze vormen niet alleen het einde van de psalm, ze zijn ook het begin van de cantate. Die laat het hele voortraject van de psalm voor wat het is en begint met het licht en de vreugde voor de mens die is als de Eeuwige: rechtvaardig.

Daar komt het op aan: als de hemel rechtvaardig is, dan zal de mens het ook zijn. En dat is een opgave, zeker, maar het is er een die licht brengt en vreugde. Geen goedkoop hiernamaalsverhaal, maar werkelijk licht en diepe vreugde.

En altijd zijn er mensen geweest die het recht hebben gediend en het licht en de vreugde hebben ervaren. Het zal in 1962 ook zo zijn geweest, in de Nieuwe Kerk waar de eerste cantate klonk, maar het zat 'm dat jaar ook in het liedje *Blowin' in the Wind*, dat Bob Dylan zong, tegen de onverschilligheid. En het zat 'm dat jaar in het War Requiem van Benjamin Britten, dat hij als

een muzikaal monument oprichtte tegen de verschrikkingen van de oorlog. En het zat 'm ook in het eerste plaatje van de Beatles *Love Me Do* over de liefde. De tekst is verder niet zo heel diepgravend, maar misschien is de eenvoud van de liefde ook wel de essentie ervan. In de woorden van Oosterhuis: 'als jij liefde doet wordt het licht gezaaid, als jij recht doet wordt de aarde nieuw'.

Laten we daar met de psalmdichter maar van blijven zingen als 'kinderen van het licht'. Niet in het minst door de cantate in deze dienst. Ze bezingt twee rechtschapen mensen die elkaar gevonden hebben. Wie het waren, weten we niet, en dat geeft ons vandaag alle ruimte om hun liefdesband te zien als een metafoor voor hoe de cantates en de Kloosterkerk elkaar gevonden hebben, na een korte verlovingstijd in de Nieuwe Kerk, met de Eeuwige als getuige. Moge deze drie-eenheid tot in lengte van jaren blijven bestaan, opdat alles wat hier gezongen, gespeeld en gezegd wordt tot licht en vreugde zal leiden en ons telkens weer zal inspireren om ons te begeven op de weg van de gerechtigheid.

bronnen:

Hans-Joachim Kraus, *Psalmen*, Neukirchen: Neukirchener Verlag 2003

Huub Oosterhuis, *150 psalmen vrij*, Utrecht: Ten Have 2011

Ellen van der Sar, *Als Bach weer klinkt: 55 jaar cantatediensten in Den Haag*, Den Haag: SCK 2017

Gebeden

Wat een voorrecht is het om hier te zijn in dit huis deze uitgespaarde ruimte in ons soms zo overvolle bestaan – op dit uur deze uitgespaarde tijd in een wereld die maar voort dendert en dan schijnt hier overvloedig licht klinkt hemelse muziek en blijken oude woorden als nieuw te zijn.	voor wie het niet denken te kunnen redden omdat hun leven zo ingewikkeld is geworden door eigen toedoen of pure pech Voor wie door geldgebrek gespannen is over hoe het verder moet. Voor wie onrecht is aangedaan en niet weet waar hij zijn recht kan halen.	strijden voor vrijheid maar in elkaar worden geslagen en afgevoerd. Voor wie de aarde willen beschermen maar aanlopen tegen menselijke gewoontes die zo moeilijk te veranderen zijn.
Daarvoor zeggen wij u dank, trouwe God. en bidden we dat het ons moed geeft en lef om in uw voetsporen recht te betrachten en licht te zaaien.	Voor wie heeft moeten vluchten maar nergens een plek vindt om opnieuw te aarden. Voor wie de vrede zoeken maar worden voorbijgestreefd door meer strijd of al te eenvoudige oplossingen.	Voor wie blij zijn en iets te vieren hebben bidden we voor wie ziek zijn en in onzekerheid leven over de toekomst en we noemen de naam van... voor wie herstellen en noemen de naam van... Wees Gij ons licht en ons leven, dat wij vertrouwen houden in uw bemoedigende aanwezigheid, en hoor ons als wij in stilte bidden...
En zo bidden we	Voor wie	

Wanneer u vaker inspiratie ontleent aan de preken en gebeden die klinken in de Kloosterkerk, stellen wij u voor om een over te maken op NL 29 INGB 0000 0585 71 ten name van Stichting Kloosterkerk.

U steunt ons werk ermee!